

Megjegyzések a 2018-as Nat-tervezethez

Az új Nat-tervezet olvasásakor kitűnik, hogy a szerzők, legalábbis a természettudományok és a matematika vonatkozásában, azt a minimális tudást igyekeznek megfogalmazni, amire a jövő átlag-állampolgárának szüksége lehet, méghozzá elsősorban a hétköznapi életben való hasznosságra figyelve. Úgy tűnik, az alapszintű érettségi anyagát (már ahol jelenleg létezik) kívánják megadni. Ezen törekvése közben azonban a fizika és a társ-természettudományok (kémia, biológia) sajnos több szempontból is hátrányos helyzetbe kerülnek. Az alábbiakban ezt mutatjuk be (az 1-2. pontokban a fizika és a természettudományok súlyára és az oktatás problémáira koncentrálna, míg a 3-4. pontokban további problémákat taglalva) és javaslatot teszünk a helyzet lehetséges enyhítésére.

A természettudományos tárgyak helyzetének kérdései

1. Az óraszámok jelentős csökkenése

A fizika óraszámja az utolsó négy évben a most átlagos 2+2+2+0-ról 3+2+0+0-ra, összességében 6-ról 5-re csökken (a kémiáé 5-ről 3-ra, a biológiáé 6-ról 5-re). Az új Nat-ban a humán tárgyaknak ugyanerre a négy évre vett teljes óraszámja 55. Még ha a 3 természettudományos tárgyat együtt vetjük össze ezzel, akkor is csak **13/55**-ös arányt kapunk (a matematika tervezet 11 órás terjedelmével együtt is csak 24/55 adódik, pedig a matematika teljes iderendelése nyilván nem indokolt [éppúgy, mint a földrajzé sem]). Ha a nagyobb humán tárgyakat (magyar, első idegen nyelv: 14, második idegen nyelv: 12) nézzük, a 3 természettudományos tárgy **együtt** kap annyi órát, mint ezek külön-külön. E Nat-tervezet kézenfekvő üzenete az, hogy az átlagpolgárnak, köztük a leendő döntéshozók humán műveltségű csoportjának nincs szüksége különösebb természettudományos műveltségre, s az ezzel járó analitikus gondolkodásra (éles ellentétben a műszaki, természettudományos műveltséget amúgy erősen támogató kormányzati kijelentésekkel).

További probléma, hogy a három természettudományi tárgy kötelező tanítása a gimnázium *első két évére korlátozódott*. Mivel az érettségi előtti évek jelentik azt az életkort, amikor e tárgyak lényegének befogadására a fiatalok többsége éretté válik, esetleg úgy is, hogy ennek korábban semmi jelét nem adta, ezzel az átrendezéssel *kizárjuk*, hogy a diákok jelentős részének érdemi érdeklődését felkelthessük. Másrészt ugyanezzel előre (a 10. év közepére) hozzuk a *fakultációválasztás felelősségét* (szemben azzal az általános törekvéssel, hogy megóvjuk a diákokat a korai döntéshelyzetektől).

E hatások részleges kompenzálására javasoljuk, hogy a **fizika kapjon +1 órát**, s a tanítása **húzódjék szét** pl. 2+2+2+0 formában a 9.-11. osztályokra. Így elérné a második idegen nyelv teljes óraszámának a felét. (Ha ugyanez történne a kémiával és a biológiával is, akkor a három tárgy együttes súlya is csak 14%-kal haladná meg az első idegen nyelvét.)

A természettudományok helyzetének igazi stabilizálódását az jelentené, ha bevezetésre kerülne a **kötelező középfokú érettségi** a fizika, kémia és biológia tárgyak valamelyikéből. Tudjuk, hogy ennek megvitatása jelenleg más fórumokra tartozik, de az egész kérdéskört - szoros belső összefüggései miatt - egyben érdemes kezelni. Ezért javasoljuk a Nat és a kötelező természettudományos érettségi kérdésének **összekapcsolását**.

További hiányossága a Nat-nak, hogy utalást sem tesz a fakultációkra. Ezek hiányában abban sem lehetünk biztosak, hogy a fizika vagy más természettudományok iránt komolyabban érdeklődő fiatalok: leendő orvosok, mérnökök, tanárok, elegendő tárgyi tudásra tehetnek-e szert a fakultációk rendszerében. Ezért javasoljuk, hogy a **fakultációs tárgyak is** kerüljenek megfogalmazásra, s mindez a leendő befogadó felsőoktatási intézmények bemeneti igényeivel összhangban történjék. Az egész problémát egyben kezelve ide tartozik a tagozatok, a humán/reál iskolák, stb. ügye is.

2. Az összevont természettudomány tárgy oktatása

A szöveg szerint a diszciplináris és az összevont fizika, kémia, biológia tárgy oktatása választható, de a szerzők érezhetően az utóbbit *sugalmazzák*. A 37. oldalon pl. ezt olvassuk: „A középfokú képzés évfolyamain ... a természettudomány tantárgy oktatása diszciplináris bontásban (biológia, fizika, kémia) folytatódik”, vagyis az alsó tagozatban ezt csak természettudomány előzhette meg. Ezt sugallja az is, hogy a 37. oldal táblázatában a 7., 8. osztályra csak a természettudomány óraszám van megadva, az alternatívaként „választható” kémia, fizika, biológia óraszámja üresen áll.

Bár az ellenpéldák száma nagy, vannak országok, melyekben science-oktatása folyik, s a Nat szerzői feltehetően ilyen mintákat választottak. Erdélyi kollégák tapasztalata, hogy Romániában, ahol a humán iskolákban science oktatás van, az a tipikus, hogy a science-en belüli fizikát biológus kollégák tanítják.

A fő probléma az, hogy hazánkban **nincs természettudomány-tanár** és ilyen tanárképzés sem folyik. A biológia, fizika, kémia átfogó és magabiztos ismerete még egy érdeklődő 8-adikos diák szintjéhez alkalmazkodva is szinte polihisztori feladat. E nehézséget jól mutatja, hogy a természettudomány-képzéshez leginkább hasonló környezetben tanári képzés nem vezetett sok sikerre.

A fizikát érintő fontos következmény az, hogy a kiskamaszok közül sokan lelkes kísérletezők (akkor is, ha később egészen más érdeklődésűvé válnak), s ez a lelkes találkozás a fizikával óhatatlanul elmarad, ha nem szaktanár tanítja a tárgyat.

Mivel természettudomány tanár egyáltalán nincs, a tanárhiányra a természettudományi tárgyak összevont oktatása nem jelent megoldást, ezért javasoljuk, hogy a **természettudományi tárgyak összevont oktatása ne legyen támogatott opció**, csak különösen indokolt esetben legyen megengedett (legalább addig, amíg a megfelelő tanárképzés be nem indul. és elegendő oktatási tapasztalat össze nem gyűlik).

További észrevételek és javaslatok

3. Pontatlan tudománykép

A természettudományok, és köztük a fizika úgy jelennek meg a Nat tervezetében, mintha a fontosságukat eredményeik hasznossága, gyakorlati felhasználhatósága indokolná. Ez a felfogás nem vesz tudomást arról, hogy a természettudományok művelésének legfőbb hajtóereje az emberi kíváncsiság, az anyagi világ megértésének a vágya. Innen nézve **az értékét nem a hasznossága adja**, a természettudományos tudásban megjelenő intellektuális teljesítmény a kultúra más elemeihez hasonlóan **önmagában is értéket hordoz**. Ez a szemlélet az általános alapelvek között megemlítendő, és az egész szövegen végigvívendő.

Több helyen szerepel, hogy a fizika, illetve a tudomány „társadalmi jelenség” (161. ill. 168. old.), vagy hogy „a fizika társadalmi problémákra keresi a választ”(162. old.). Hasonló mondatok a kémia és biológia részről hiányoznak. A fizika sem társadalmi jelenség, és nem társadalmi problémákra keresi a választ. A fizika egy tudomány(terület), amelyet a kutatásának a tárgya, a módszertana, és benne felhalmozott tárgyi tudás határoz meg, **kérdéseit a belső logikája, nem pedig a társadalom veti fel.** A tudományok művelése (az, hogy az emberiségnek van ilyen tevékenysége) a társadalmi jelenség, amely eredményein keresztül akár radikálisan is befolyásolhatja társadalom életét. A megfelelő mondatok ennek értelmében átfogalmazandók.

Félrevezető az az állítás, hogy a „fizikus gondolkodás legfontosabb elemeinek a megértése **nem igényel matematikát**” (163. old. első bekezdés). A fizika valóban nem alkalmazott matematika, de az állításai precízen csak a matematika nyelvén fogalmazhatók meg. Az idézett fél mondat ilyen értelemben módosítandó.

A fizika másik alapvető tulajdonsága, a kísérletek meghatározó szerepe, a középiskolai képzésben alig kap hangsúlyt, mert a mérés még nem kísérlet. Javasoljuk, hogy a **kísérletek elvégzése** jelenjen meg az eredménycélok között.

A dokumentum lépten-nyomon modellekről, modellalkotásról, stb. beszél. Ezzel kapcsolatban látni kell, hogy a modell fogalma a fizikán belül sem egyértelmű, ezért fontos lenne leírni, itt mit értünk rajta. (Lehetséges értelmezés: egy jelenség vagy jelenségcsoport leírására *alkalmas* logikai vagy matematikai képlet, összefüggés(rendszer).) Ugyanakkor annak megértése, hogy a valóság és annak leírása nem azonos, olyan absztrakciót igényel, ami a tanulók nagy részétől életkori sajátágaiknál fogva nem várható el, ezért nem erőltetendő. Konkrétan **az általános iskolában a modell, modellalkotás kifejezések** kerülését javasoljuk.

4. Az elérni kívánt tudás következetlenségei

Az eredménycélok felsorolásából sok helyen nem derül ki, hogy az adott jelenség milyen szintű megértése az elvárás. Az ilyen megfogalmazások, mint pl. „érti a közlekedési eszközök, (elektromos háztartási gépek, hangszerek, optikai eszközök, stb.) működési elvét” helyett **pontos megfogalmazást javaslunk.** (Ez különösen fontos lenne a 7.-8. osztályok esetében.)

Az célként megjelölt tudástartalmak nehézségi szintje **érthetetlenül egyenetlen.** Nem szerepel pl. a vektorok összeadása (csak az azonos irányúaké), vagy a váltóáram, ugyanakkor elvárás a gravitációs vagy az elektromos mezőnek a megfelelő kölcsönhatásokban játszott szerepének a megértése.

A „környezet és természet-tudatoság” vagy a „természeti jelenségek, technikai eszközök, technológiák fizikája” fejlesztési területekhez kapcsolódó eredménycélok között olyan divatos, médiafigyelemmel kísért, esetleg a köznapi érdeklődés által generált elvárások is megjelennek, amelyek megértéséhez a „fizikai szakismeretek” keretében elvárt **tudás biztosan nem ad alapot.** (Ilyenek: a digitális képrögzítés, korszerű világító eszközök stb.). Ezeket érdemes lenne megszüntetni, és így elkerülni azt a

hamis illúziót, hogy ezen a szinten ezek megérthetőek lennének. Hasonló a helyzet a globális környezeti kérdésekkel kapcsolatban is. A Nat szerzői talán túl sokszor és túl felszínesen akarnak ilyen kérdésekről állást foglaltatni a tanulókkal (pl. globális felmelegedés, időjárási/éghajlati jelenségek, megújuló és nem megújuló energiaforrások, fenntarthatóság), de ahhoz nem nyújtanak korrekt és átfogó természettudományi ismereteket.

Tél Tamás